

Читайте шлях уперед

Бог звертається до нас повсякчас і різними способами, але щоб почути Божий голос, побачити те, що бачить Бог, і прочитати знаки у щоденному житті, потрібне духовне розпізнавання.

– Генрі Ноуен

*Д*ікто не може розпізнавати знаки у щоденному житті самотійно. Ми звертаємося до релігійних традицій і мудрості тих, хто отримав науку під час власної мандрівки. Ось чому, щоб пізнати Божий шлях уперед, більшість людей звертаються до книжок та інших літературних форм. Ми читаємо здебільшого для того, щоб отримати інформацію, нові ідеї та знання, опанувати нову галузь. У результаті можна здобути вчений ступінь, диплом чи сертифікат. Однак духовне читання – інакше. Це читання не просто про духовні речі, а про духовні речі у духовний спосіб. Для цього потрібне бажання не лише читати, а й бути прочитаним, не просто опанувати слова, а бути опанованим словами. Якщо ми читаємо Біблію чи іншу духовну літературу тільки для

того, щоб отримати знання, то це ніяк не допоможе нам у духовному житті.

Можна стати обізнаними у духовних справах, так і не ставши по-справжньому духовними людьми. Опанову-

*Якщо ми читаємо Біблію
чи іншу духовну літературу
тільки для того, щоб
отримати знання, то це
ніяк не допоможе нам у
духовному житті*

ючи духовне читання про духовні матерії, ми відкриваємо свої серця Божому голосу. Розпізнавання потребує не лише читання серцем, а й бажання відкласти книжку, яку читаємо, і просто при-

слухатися, що каже нам Господь через її слова.

Хочу поділитися з вами тим, що дізнався про читання знаків Божого проводу в книжках від Томаса Мертона, одного з чільних духовних першопрохідців минулого століття. Я розповім про те, що і як вплинуло на Мертона, а також на мене самого, з надією, що це покаже, як читання мудрих книжок, написаних тими, хто жив перед вами, або й вашими ровесниками, може допомогти вам відшукати дорогу додому.

ЗНАКИ БОЖОГО КЕРІВНИЦТВА

Зустрівшись із Томасом Мертоном під час коротких реколекцій в абатстві Діви Марії Гетсиманської 1967 року, я відчув тісний зв'язок із цим чоловіком, яким завдяки його працям віддавна захоплювався. Він глибоко мене вразив, проте цей вплив відбувався лише в одно-

РОЗДІЛ III: ЧИТАЙТЕ ШЛЯХ УПЕРЕД

му напрямі¹. Я написав книжку голландською про підхід Мертона до духовного життя і про те, що я дізнався від нього про читання знаків щоденного життя. Мертон досі є для мене взірцем того, як шукати Божих настанов у книжках, зокрема у тій, що її монахи й містики називають «книгою природи». Він також подав мені приклад того, як читати людей, що трапляються на нашому шляху, а також події та знаки часу. Бог звертається до нас повсякчас, проте для того, щоб почути Божий голос, побачити те, що бачить Бог, і читати знаки щоденного життя, потрібне духовне розпізнавання.

Дослухавшись до заклику порвати з минулим, залишити мирський світ позаду і замешкати у стінах монастиря трапистів у Кентуккі, Томан Мертон обрав нелегкий шлях. Він був переконаний, що його привели туди різні знаки. Прочитані книжки, досвідчення природи, люди, яких він зустрічав на своєму шляху, і важливі події у його житті та у світі – все це чинило на нього духовний вплив, коли він замолоду шукав проводу. Так само й для нас увага до знаків у повсякденному житті становить вихідну точку для глибшого і систематичнішого розпізнавання і духовного розважання. Услід за Мертоном запитуючи, «як Бог розкривається перед нами у цій книжці чи в цій події?», ми приходимо до нового усвідомлення і способу прийняти Боже керівництво у своєму житті.

ЯК БОГ ГОВОРИТЬ ЧЕРЕЗ КНИЖКИ

Ігнатій з Лойоли, святий XVI століття і засновник ордену єзуїтів, навернувся до Христа, читаючи книжки про

життя святих. І я розумію, чому, бо читаючи те чи інше житіє, теж щоразу відчуваю потужний заклик до такої ж любові й відданості, якими відзначався за життя той святий. Та до навернення нас закликають не тільки канонізовані святі чи «хмара свідків», що впливає на наше духовне життя. Глибокий і позитивний вплив на наш духовний світ чинять усі, хто віддано живе християнським життям – чи то у поточний момент, чи то в спогадах. Читати короткі біографії таких людей як Ігнатій з Лойоли, мати Тереза з Калькутти, Франциск Ассізький, Тереза з Лізьє, Йоан від Хреста, Тереза Авільська, брат Лоренс, брат Роже з Тезе чи будь-кого з вірних слуг Божих – то наче виходити з цього світу, а тоді повертатися до нього вже під орудою цих особливих людей. Всі вони спізнають ті ж труднощі, що і я, але проживають їх по-іншому.

Жан-П'єр Коссад – через понад двісті років після своєї смерті – досі розповідає мені про те, що сам він називав «таїнством теперішнього моменту». У своїй книжечці про молитву він запевняє, що Бог звертається до нас і являє нам свою волю щомиті й щодня і що Божу присутність та провід можна розпізнавати щодня через прості молитви: «Коли ми, забуваючи про себе, віддаємося Богові у молитві, кожен момент стає таїнством радості, вдячності і сповненого любов'ю прийняття волі Божої, що проявляється в ту мить»². Так само життя і духовний спадок брата Лоренса, який жив наприкінці XVII століття, досі допомагають мені «молитися безперестанку», з удячністю усвідомлюючи Божу присутність у повсякденній діяльності³.

КНИЖКИ Й АВТОРИ, ЯКІ ПРИВЕЛИ
МЕРТОНА ДО БОГА

Томас Мертон розпочинає свою автобіографію під назвою «Семиярусна гора» таким реченням: «Я прийшов у цей світ в останній день січня 1915 року, під знаком Водоля, у рік великої війни і в затінку французьких гір на кордоні з Іспанією»⁴. Уже це речення доводить, що всі ми маємо розпізнавати свою ключову ідентичність у ті часи, коли живемо. Багато років він почувався сиротою – безперестанку подорожував Францією, Англією та Сполученими Штатами, ніде не чуючись як удома. Не дивно, що безпечний притулок Мертон знайшов у монастирі, який став його домівкою – духовно закоріненим місцем, де можна було навести лад серед безкінечних суперечливих ідей, місцем, що дарувало естетичне збагачення, де книжки, а також релігійні образи й мистецтво продовжували розповідати йому про Бога. Усе, що він читав, бачив і переживав, породжувало глибше запитання: «На що я можу беззастережно відповісти “так”?»

Року 1935-го Мертон вступив до Колумбійського університету, уже начитаний і обізнаний у класичній літературі – з нею його познайомив хрещений батько, коли вони мешкали в Лондоні. Ернест Гемінгвей, Джеймс Джойс, Д. Г. Лоуренс, Івлін Во, Грем Грін – усі ці імена були йому знайомі. Його ранні щоденники сповнені критичних коментарів щодо творів Вільяма Блейка, св. Августина, св. Томи і Данте. Він багато читав, щоб збагачувати свій розум і знайти собі супутників на життєвому шляху. Втім, варто назвати дві філософські праці, які

дали йому знання, глибші за ті, що могли запропонувати літературні кола Лондона: це «Дух середньовічної філософії» Етьєна Жільсона і «Цілі і засоби» Олдоса Гакслі.

Одна з ідей Жільсона, які змінили його життя, – це схоластична концепція «aseitas»⁵, згідно з якою Бог є чистим буттям, безумовним і незалежним від будь-якого акту існування. Мертон описує це у «Семиарусній горі» як сильну і вагому характеристику Бога:

У цьому одному слові, яке можна застосувати до самого лиш Бога і яке виражає Його найхарактернішу властивість, я побачив цілковито новий погляд на Бога, ідею, яка чітко показала мені, що католицька віра – це в жодному разі не той розмитий і забобонний пережиток ненаукової епохи, яким я її вважав. Навпаки, це знання про Бога було глибоким, чітким, простим і точним водночас, а найголовніше, – сповненим висновків, що їх я навіть не почав усвідомлювати, але які міг принаймні невиразно оцінити, хоч і не навчався на філософа⁶.

Ідея Бога як чистої, необхідної, вищої істоти, основи всього життя і джерела всього суцього, а не просто антропоморфної постаті такого собі дідуся на небі, вразила Мертона і спонукала його до глибших роздумів над християнським містицизмом. Спираючись на міцне підґрунтя схоластичної філософської теології, Мертон упевнено досліджував терени духовності у текстах різноманітних духовних шукачів – від майстра Екгарта і Чжуан-Цзи до дзен-буддистів, індуїстів і ісламських суфітів⁷.

Ще одним письменником, якого високо цінував Мертон, був Олдос Гакслі, чий твір «Цілі і засоби» по-

РОЗДІЛ III: ЧИТАЙТЕ ШЛЯХ УПЕРЕД

знайомив його зі східним містицизмом. Мертон каже, що Гакслі «проникливо і з розумінням читав найрізноманітнішу християнську і східну містичну літературу й відкрив приголомшливу істину про те, що все це далеко не суміш снів, магії і шарлатанства, а щось дуже реальне й дуже серйозне»⁸. Гакслі також змінив Мертонове розуміння поняття аскетизму (самозречення). «Якщо ми хо-

*Ми кажемо «ні» певним
дукам і діям, щоб
відповісти «так» Богові,
який перебуває поза всіма
нашими помислами й діями*

чемо жити не так, як дикі звірі, то мусимо звільнити дух за допомогою молитви й аскетизму», – дійшов висновку Гакслі. Досі слово «аскетизм» означало спотворення своєї природи через зречення начебто людських бажань, проте Гакслі показав йому, що лише через аскетизм дух може пізнати себе і віднайти Бога. Мертон побоювався цього шляху, але почав – спершу невиразно – відчувати, що Дух скеровує його саме в цьому напрямі.

УСЛІД ЗА МЕРТОНОМ

Я впевнений, що ступити на аскетичний шлях самопізнання, який веде до практичного пізнання Бога в серці, Мертона спонукало те ж саме духовне прозріння, яке сталося зі мною, коли я читав книжки, що найдужче вплинули на Мертона. За його прикладом, я прочитав усе, що міг, про західний і східний містицизм, особливо про містичну християнську традицію аскетизму. Я звер-

нувся до праць східних церковних письменників патристичного періоду і щедро черпав з їхніх джерел.

Згідно з отцями-пустельниками IV століття, ми кажемо «ні» певним думкам і діям, щоб відповісти «так» Богові, який перебуває поза всіма нашими помислами й діями. Як сказав один із отців, «неможливо побачити своє лице у каламутній воді; так само й душа, помутніла від недобрих помислів, не здатна молитися Богові у спогляданні»⁹.

Отці-пустельники й матері-пустельниці на півночі Африки покинули цей світ компромісів, пристосовництва і млявої духовності й обрали усамітнення, мовчання та молитву як новий спосіб бути живими свідками розп'ятого і воскреслого Господа. Вони відцуралися нав'язливих і маніпулятивних дій спраглої влади суспільства, щоб боротися зі злими духами й зустріти в пустелі Бога любові. Сказавши «нормальному» християнському суспільству «ні», вони взяли на себе хрест самозречення й аскетизму і послухалися радикального заклику полишити батька й матір, братів та сестер, і піти туди, куди їх вів Господь. Так, після закінчення ери переслідувань, вони стали новими мучениками, які свідчили не власною кров'ю, а цілеспрямованою відданістю скромному життю, сповненому фізичної праці, посту й молитви.

Пустеля самозречення й аскетизму – єгипетська пустеля отців-пустельників і матерів-пустельниць, а також наша власна духовна пустеля – має подвійну властивість: це водночас і пустка, і рай. Пустка – бо в пустелі ми боремося з «дикими звірами», які на нас нападають, зі злими духами нудьги, смутку, злості й гордині. І заразом – рай,

РОЗДІЛ III: ЧИТАЙТЕ ШЛЯХ УПЕРЕД

бо там можна зустрітися з Богом і скуштувати Його миру й радості. Синклітикія Александрійська сказала: «Спочатку на тих, хто наближається до Бога, чекає боротьба й багато праці. Та опісля настає невимовна радість. Це схоже на те, як розкладаєш вогонь: спершу йде дим, від якого сльозяться очі, зате потім отримуєш бажаний результат. Так і нам треба сльозами й важкою працею розкласти божественний вогонь у своїй душі» («Мудрість пустелі»).

Ці отці-пустельники й матері-пустельниці IV століття прославилися своєю мудрістю, тому не дивно, що багато людей із великих і малих міст – простий люд, священники і єпископи – приходили до них за порадою, настановами чи просто словом розради. Також зрозуміло, чому вони самі вважали своїм найпершим обов'язком гостинно приймати відвідувачів і допомагати убогим та нужденним. Послуга своєму ближньому вважалася важливішою навіть за найсуворішу форму аскетизму. Тому-то один із пустельних мудреців і каже: «Навіть якби брат, який постить шість днів, підвісив себе за носа, він не зрівнявся б із тим, хто допомагає недужому».

Мертон також придбав перший том праць св. Йоана від Хреста, щоб дізнатися більше про аскетизм і споглядальну молитву, але й гадки не мав, з чого починати: «Слова, які я підкреслив, вразили й зачарували мене своїм глибоким значенням, проте вони були такі прості, що я не міг їх зрозуміти. Для моєї складності, зіпсутої невгамовними апетитами, вони були надто оголені, надто позбавлені будь-яких двозначностей і компромісів»¹⁰. Попри це він копав дедалі глибше і незабаром поринув у строгий,

аскетичний спосіб життя у коледжі св. Бонавентури, де навчався, перш ніж стати монахом, і де почав розуміти поняття «темної ночі душі», того процесу звільнення, що його описав іспанський містик XVI століття.

Читаючи праці св. Терези з Лізьє, яка жила у XIX столітті, Мертон зрозумів, що вимоги святості і споглядання існують і у звичайному світському суспільстві. Щоб знайти Бога, не конче йти до пустелі. І духовна глибина теж не була прерогативою еліти. Мертон написав про неї:

Була одна річ, яка здавалася мені практично неможливою: благодать проникнути через товсту, непіддатну шкіру буржуазної самовдоволеності і справді досягнути до безсмертної душі під її поверхнею, щоб якось із неї скористати. Я думав, що такі люди можуть виявитися щонайбільше безневинними занудами, але великими святими? Нізащо! ... Та щойно я отримав найменше уявлення про справжній характер і духовність св. Терези, як відразу відчув сильний потяг до неї – потяг, що був плодом благодаті, бо він переніс мене одним стрибком через тисячу психологічних бар'єрів і протиріч так, що я залишився чистим.

Її «малий шлях» духовності показав, що душа, віддана Божій любові, яка веде до добросовісних вчинків у повсякденному житті, може бути приємна Богові.

Якщо Олдос Гакслі познайомив Мертона з аскетизмом, а Тереза показала йому шлях повсякденної духовності, то Ігнатій з Лойоли привів його до споглядальної молитви. «Духовні справи» довший час стояли на його книжковій полиці, але він побоювався їх, бо «звідкись

РОЗДІЛ III: ЧИТАЙТЕ ШЛЯХ УПЕРЕД

узяв хибне уявлення про те, що коли не стерегтися, то не встигнеш і оком моргнути, як із головою зануришся у містицизм». Та все ж Мертона вабили молитва і споглядання, і він розробив свою власну практику:

Наскільки пам'ятаю, я присвятив цілий місяць «Духовним вправам», займаючись одну годину щодня. Я виділяв для заняття спокійний час по обіді, у своїй кімнаті на Перрі-стріт: вікнами та кімната виходила у двір, тому мене не відволікав вуличний шум. Стояла практично цілковита тиша. Була зима, і з зачиненими вікнами я не чув жодного з п'яти тисяч радіо в нашій околиці.

У книжці писало, що в кімнаті має бути темно, тож я затулив вікна шторами так, щоб бачити тільки сторінки і розп'яття на стіні над ліжком. Книжка також спонукала мене задуматись, у якій позі мені краще медитувати. Вона давала широку свободу вибору за умови, що, прибравши одну позу, я сидітиму більш менш на одному місці й не блукатиму по кімнаті, чухаючи голову й розмовляючи сам із собою.

Я ретельно обміркував цю важливу проблему і довго молився, аж врешті вирішив медитувати, сидячи на підлозі по-турецьки. Думаю, єзуїти втратили б дар мови, якби зайшли і побачили, як я виконую «Духовні вправи», сидячи, ніби Магатма Ганді. Але все вийшло чудово. Коли я не мав читати книжки, то здебільшого дивився на розп'яття чи на підлогу.

І отак, помолившись, я сидів на підлозі й задумався, навіщо Бог привів мене у цей світ¹¹.

СЛУХАТИ ТЕКСТИ

Від Мертона я дізнався чимало про те, як духовне життя розвивається у житті окремої людини, проте були й певні відмінності, які освітили мою мандрівку з Богом. Читання чужих книжок допоможе нам розпізнавати, проте єдиного посібника не існує. На відміну від Тома-са Мертона, я не зрікся самого себе, щоб повернутися і охреститись. Я народився і був охрещений для стосунків із Богом у католицькій церкві і з самого малку відчув ба-

*Духовне читання і
прислухання до рухів Духа
допомогли мені пізнати,
що Бог справді розмовляє
різноманітними голосами*

жання стати свяще-
ником. Проте духовне
читання, під час яко-
го я відкрив своє сер-
це перед знаками
Божої присутності й
керівництва у книж-
ках і текстах, що при-

вертали мою увагу, – допомогло мені глибоше усвідомити «чисту природу Бога» і власне існування як таке, що вічно перебуває у «Божій пам'яті»; почасти я зрозумів це завдяки працям Мертона.

Древній метод духовного читання – чи то слухання текстів, які читають уголос, чи то вдумливе самостійне читання – описується у працях св. Августина, св. Бернарда, Жана-П'єра Коссада й багатьох інших¹². Це перевірений часом спосіб дослухатися до рухів Духа в нашому житті. Наприклад, у V столітті св. Августин радить своїй пастві «слухати Євангеліє так, наче тут присутній сам Господь... Дорогоцінні слова, що виходили з уст Госпо-

РОЗДІЛ III: ЧИТАЙТЕ ШЛЯХ УПЕРЕД

да, були записані, збережені і читані вголос для нас, їх читатимуть і наші діти, і так триватиме аж до кінця світу»¹³.

У XII столітті св. Бернард наказував своїм монахам читати і Святе Письмо, і духовні тексти «від серця», щоб спожити їхню істину й зберегти їх у пам'яті так само, як ми споживаємо хліб, щоб жити:

Адже це – живий хліб і харч Духа. Коли земний хліб лежить у хлібниці, його може вкрасти злодій чи погризти миша, або ж він просто зачерствіє, бо лежатиме надто довго. А як ви з'їсте його, чого ще вам боятися? Так само робіть і зі словом Божим: блаженні ті, хто споживає його... Їжте те, що добре для вас, і ваша душа процвітатиме. Не забувайте їсти свій хліб, інакше ваше серце зсохнеться. Якщо ж ви зберігатимете слово Боже у такий спосіб, то воно, без сумніву, оберігатиме й вас¹⁴.

Жан-П'єр Коссад у листах, датованих XVIII століттям і адресованих його духовним учням, дає конкретні вказівки щодо того, як читати книжки в духовний спосіб:

Щоб узяти з книжки все те добро, на яке сподіваєтесь, не накидайтеся жадібно на неї і не піддавайтеся допитливості, яка спонукає вас дізнатися, що там далі. Зосередьтеся на тому, що читаєте, не думаючи про те, що буде далі... Час від часу робіть короткі паузи, щоб ці приємні істини проникали все глибше й глибше у вашу душу, і дайте Святому Духові час попрацювати... Просто дозвольте цим істинам проникнути більше вам у серце, аніж у розум¹⁵.

Мертон показав мені, як уважне читання забезпечило його мовою, що допомогла йому зрозуміти свою

визначальну ідентичність на тлі часу, у який він жив. Духовне читання розширило його бачення Бога як основи всього життя і поглибило розуміння ролі молитви й аскетизму в духовному зростанні. Я ціле життя читав Біблію і духовних учителів, а також біографії і видання про поточні події. Духовне читання і прислухання до рухів Духа допомогли мені пізнати, що Бог справді розмовляє різноманітними голосами. Ба більше: коли я читаю повільніше й не для того, щоб пізнати більше, а щоб дати Богові глибше мене пізнати, Бог часто являє мені вміст мого серця.

ВПРАВИ ДЛЯ ГЛИБШОГО РОСПІЗНАВАННЯ

1. Які книжки сформували ваше життя, вашу історію з Богом? Напишіть три абзаци про книжки чи ідеї, які сформували вашу «священну історію».
2. Біографія Томаса Мертоня суттєво вплинула на те, як Ноуен сприймав Бога. Мертон перейшов від сприйняття Бога як «дідуся» до ідеї Бога як джерела й основи всього життя. Які автори чи тексти вплинули на ваш погляд на Бога? Звідки ви черпаєте імена й образи, коли описуєте Бога чи звертаєтеся до Нього? Як імена, що їх ви використовуєте, і ваше бачення Бога впливають на розуміння Божих настанов?

